

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДА ОИЛАВИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОРҚАЛИ АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

А.З.Шодиев

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Ҳозирги даврда жаҳон миқёсида хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг асосий тармоқларидан бири сифатида кўриб чиқилмоқда. Мазкур соҳа нафақат мамлакатлар иқтисодиётининг ўсишини таъминлайди, балки аҳоли бандлигини ошириш, турмуш даражасини яхшилаш ва ижтимоий барқарорликка эришишда муҳим ўрин тутди. Айниқса, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш хизмат кўрсатиш соҳасида катта имкониятларни яратиш, аҳоли фаровонлигини оширишга хизмат қилади.

Оилавий тадбиркорлик меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш, маҳаллий бозорни турли хил маҳсулот ва хизматлар билан тўлдириш, шунингдек, янги иш ўринлари яратишда самарали восита бўлиб хизмат қилади. Бу тизим, айниқса, хизмат кўрсатиш соҳасида, меҳмонхона ва туризм, савдо, умумий овқатланиш, таълим, тиббиёт, транспорт ва маиший хизматлар каби йўналишларда кенг имкониятларни очиб беради.

Шу билан бирга, оилавий тадбиркорлик орқали хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш нафақат иқтисодий, балки ижтимоий аҳамиятга эга. Бу жамоада бирдамликни мустаҳкамлаш, оилаларнинг молиявий барқарорлигини ошириш ва ёш авлодга тадбиркорлик кўникмаларини уйғотиш учун қўшимча шарт-шароитлар яратади.

Мазкур тадқиқот хизмат кўрсатиш соҳасида оилавий тадбиркорликнинг аҳамияти, ривожланиш истиқболлари ва уни амалга оширишдаги қийинчиликларни ўрганишга қаратилган бўлиб, ушбу йўналишда аҳоли фаровонлигини оширишга қаратилган самарали ечимларни ишлаб чиқишни мақсад қилади.

Тадқиқотларимиз давомида, мазкур масаланинг моҳиятини чуқурроқ ўрганиш шуни кўрсатдики, мамлакатимизда мустақиллик йилларида оила хўжалигининг ривожланиши, унинг аҳоли фаровонлигига таъсири, мазкур масаланинг қандай кўрсаткичлар билан ўлчаниши, бу борада қандай натижаларга эришаётганлигимиз, фаровонлик тушунчасининг ўзи нима, унинг таърифи қандай изоҳланади каби масалалар назарий жиҳатдан деярли тадқиқ қилинмаганлигининг гувоҳи бўлдик. Оила фаровонлиги ва у билан боғлиқ бир қанча масалалар мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ўрганилмаганлигини инобатга олиб, бу борада тадқиқотлар ўтказиш бугунги кунда олимлар ва мутахассислар олдида турган муҳим вазифалар сирасига киришини таъкидламоқчимиз.

Одатда, фаровонлик деганда, аҳолининг яшаши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматларнинг етарли даражада мавжудлиги, инсоний эҳтиёжларнинг қондирилиши ва шу билан боғлиқ муаммоларнинг ҳал қилинишига қаратилган тадбирлар билан биргаликда мамлакатимизда тинчлик ва хотиржамлик ҳам таъминланган бўлишлигини тақозо қилади. Бундай шароитда аҳолининг, хусусан, оилаларнинг маҳсулотлар, хизматлар ва шароитлар билан етарли даражада таъминланиши каби масалаларнинг тўлиқ ҳал қилинганлиги ҳам оила хўжаликларида, уларнинг фаровонлигини белгилаб беради.

Юқорида келтирилган таъриф ва назарий асослардан келиб чиқиб, фаровонлик тушунчасига қуйидагича таъриф беришни тавсия қилмоқдамиз. Фаровонлик деганда, аҳолининг яшаши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматлар, яъни инсоний эҳтиёжларни қондиришга қаратилган маҳсулотлар ва хизматларнинг миқдори ва сифати ҳамда тегишли шароитлар етарли даражада таъминланиши билан бирга аҳоли яшаётган мамлакатда тинчлик ва хотиржамликнинг ҳукм суриши тушунилади. Ушбу таъриф биз томонимиздан ишлаб чиқилган илмий тавсияда ҳам ўз аксини топган¹ эди.

Фаровонлик асосан макроиқтисодиёт даражасида аниқланади. Бу миллий иқтисодиётимизнинг қай даражада ривожланганлигини ўзида ифода этади. Фаровонлик моҳияти жиҳатидан иқтисодий фаровонликка ва ижтимоий фаровонликка бўлинади. Шу икки фаровонликнинг йиғиндиси умумий фаровонликни белгилайди. Бундай кўрсаткич ҳозирги пайтда инсон камолоти индекси билан ифодаланади (1-расм).

1-расм. Аҳоли фаровонлиги ва инсон камолоти индексининг ўзаро боғлиқлиги

Макроиқтисодиёт даражасидаги фаровонлик тушунчасини ифодалаш учун кўрсаткичлар тизимидан фойдаланилади. Бу тизимда мамлакатнинг тинчлиги ва аҳолининг хотиржамлиги ҳам таъминланган бўлишлигини тақозо қилади.

Шуни эътироф этиш жоизки, фаровонликни ифодаловчи кўрсаткичлар тизимида умумлашган кўрсаткичларни ажратиб ифодалаш ҳам мумкин. Аҳоли фаровонлигини ифодалаш учун макроиқтисодиёт даражадаги

¹Пардаев М.Қ., Олтаев Ш., Пардаева О.М., Тагирова Н.Б. Ҳар бир оилада тадбиркорлик - ўзини-ўзи банд қилиш имконияти. Амалий тавсия. Самарқанд, СамИСИ. 2018. - 23 бет.

умумлашган кўрсаткич сифатида аҳолининг турмуш даражасини олиш мумкин. Бу ҳақда М.М.Муҳаммедов раҳбарлигидаги бир гуруҳ олимлар² асарларида қайд этилган. Микро иқтисодиёт даражасида оила хўжалигида фаровонликни белгиловчи кўрсаткич сифатида ҳар бир оила аъзосининг турмуш даражаси олинади. Икки ҳолатда ҳам турмуш даражасини аниқлаш учун нафақат иқтисодий, балки ижтимоий кўрсаткичларни ҳам инобатга олиш мақсадга мувофиқ.

Шу нуқтаи назардан қаралганда, оила хўжалиги фаровонлиги тўғрисида гап кетганда иқтисодий ва ижтимоий фаровонликни бирга ҳисобга олиш мақсадга мувофиқдир. Бунда оила хўжалиги фаровонлигининг умумий тушунчаси билан унинг иқтисодий ва ижтимоий фаровонлигини ҳам инобатга олиш лозим.

Аҳолининг иқтисодий фаровонлигини ўлчаш борасида А.Ўлмасов ва А.Вахабовларнинг “Иқтисодиёт назарияси” номли дарслигида “ ... жон бошига истеъмол этиладиган товарлар ва хизматларнинг миқдори ва сифати бўлиб, уларнинг бозор қиймати билан ўлчанади”³, деган фикр берилган. Ушбу таърифдан келиб чиқиб, оила хўжалигининг иқтисодий фаровонлигининг таърифини ҳам такомиллаштиришга муваффақ бўлдик. Оила хўжалигининг иқтисодий фаровонлиги деганда, оила аъзоларининг жон бошига тўғри келадиган ва истеъмол қилинадиган сифати тегишли стандартларга жавоб берадиган товарлар ва хизматларнинг миқдори ва қиймати билан ўлчанадиган кўрсаткичнинг ҳолати тушунилади.

Аmmo мазкур дарсликда ижтимоий фаровонликка таъриф берилмаган ва у умумий фаровонлик таркибига киритилмаган. Шу туфайли оила хўжаликларининг ижтимоий фаровонлигига таъриф беришни ҳам мақсадга мувофиқ, деб топдик. Бунда уларнинг тинчлиги ва хотиржамлиги билан бирга бир қанча ижтимоий масалаларни ҳам қамраб олиши мумкинлиги инобатга олинди. Булардан келиб чиқиб, ушбу тушунчага қуйидагича таъриф беришни мақсадга мувофиқ, деб топдик. “Оила хўжалигининг ижтимоий фаровонлиги деганда, оила аҳолининг ҳаёт кечирishiда тегишли қулайликни таъминлайдиган, унинг хавфсизлиги, хотиржамлиги, соғлиги, саводхонлиги каби маънавий ва ижтимоий эҳтиёжларини таъминлаш билан боғлиқ тадбирлар мажмуасидан фойдаланиш имкониятларининг мавжудлиги тушунилади”. Мазкур таърифда, бизнинг фикримизча, мамлакатимизда олиб борилаётган иқтисодий-ижтимоий сиёсатнинг негизи, тараққиётнинг стратегик йўналишларида белгиланган устувор вазифалар қамраб олинган. Шу боис ушбу таърифни иқтисодий адабиётларда ҳозиргача мавжуд бўлган таърифларнинг энг такомиллашгани, десак хато бўлмайди.

² Хизмат кўрсаатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари. Монография. / М.М.Муҳаммедов ва бошқалар. - Самарқанд, “Зарафшон” нашриёти, 2017. - 113-126 бетлар.

³ Ўлмасов А., Вахабов А. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик, Т.: “Шарк”, 2006 - 432 бет.

Юқоридаги таърифлардан келиб чиқиб, оила хўжалиги фаровонлиги тушунчасининг умумий такомиллашган таърифини ҳам ишлаб чиқишни мақсадга мувофиқ, деб топдик. Оила хўжалиги фаровонлиги деганда, оилаларнинг яшаши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматлар, яъни инсоний эҳтиёжларни қондиришга қаратилган маҳсулотлар, иш ва хизматларнинг миқдори ва сифати ҳамда тегишли шароитлар етарли даражада таъминланиши билан бирга ҳаёт кечиришининг нақадар қулайлигига эришган, унинг хавфсизлигини, хотиржамлигини, соғлигини, саводхонлиги каби маънавий эҳтиёжларини таъминлашга қаратилган тадбирлар мажмуасининг мавжудлиги ҳамда оилалар яшаётган мамлакатда тинчлик ва хотиржамликнинг ҳукм суриши тушунилади⁴. Ушбу таърифдан кўришиб турибдики, оилавий фаровонлик оддий аҳоли фаровонлигига нисбатан кенг маънога эга экан. Шу туфайли мазкур тушунча ўз ичига қуйидагиларни олади:

- биринчи галда, оилавий фаровонлик оилаларнинг яшаши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматлар билан таъминланган бўлиши лозим;

- ушбу неъматлар инсоний эҳтиёжларни қондиришга қаратилган маҳсулотлар, иш ва хизматларнинг миқдори ва сифати ҳамда тегишли шароитлар етарли даражада таъминланиши билан белгиланади;

- бунда оилалар барқарор ҳаёт кечиришининг нақадар қулайлигига эришган, унинг хавфсизлиги, хотиржамлиги, соғлиги, саводхонлиги каби маънавий эҳтиёжлар билан таъминланган бўлишлигини ҳам тақозо қилади;

пировардида, оилалар яшаётган мамлакатда тинчлик ва

хотиржамликнинг ҳам ҳукм суришини ўз ичига олади.

Кўришиб турибдики, оила фаровонлиги ўз ичига жуда кўп йўналишларни қамраб олади ва мос равишда уни таъминлаш ҳам жуда катта тадбирларни амалга оширишни тақозо қилади.

Хулоса қилиб айтганда, оила фаровонлиги қуйидаги йўналишлар билан ўлчанишини инобатга олиш лозим. Биринчидан оила эҳтиёжига етарли даража товар ва хизматлар билан таъминланган бўлиши лозим. Иккинчидан, хотиржам яшаши учун тинчлик ва осойишталик тўлиқ таъминланганлигини ҳам талаб қилади. Учинчидан, инсоннинг маънавий ва интеллектуал комолоти учун зарур бўлган таълим тизими ва бошқа интеллектуал салоҳиятни оширадиган омиллар ҳам тўлиқ бўлиши мақсадга мувофиқ. Тўртинчидан, инсонлар келгуси фаровонлиги учун бугун замин яратиши лозимлигидан келиб чиқиб, бугунги истеъмолдан орттириб маълум миқдорда захира қилиб боришлигини ҳам инобатга олиш мақсадга мувофиқдир. Шундагина аҳолининг, оилаларнинг фаровонлиги тўлиқ таъминланади.

⁴Пардаев М.Қ., Олтаев Ш., Пардаева О.М., Тагирова Н.Б. Ҳар бир оилада тадбиркорлик - ўзини-ўзи банд қилиш имконияти. Амалий тавсия. Самарқанд, СамИСИ.- 24 бет.

Оила хўжалиги фаровонлиги тушунчасининг мазмуни мамлакатимизда ва хорижда нашр қилинган иқтисодийётга оид адабиётларда деярли ўрганилмаган. Аммо, ушбу масалани назарий ва амалий жиҳатдан тадқиқ қилиш, бизнинг фикримизча, ўта муҳим аҳамиятга эга. Ушбу муаммонинг муҳимлигидан келиб чиқиб, оила хўжалиги фаровонлигини баҳолаш тизимини ҳам ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Оилавий тадбиркорлик ва оилавий корхоналар фаолияти билан боғлиқ масалаларни тадқиқ қилиш натижасида бир қанча таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди. Буларнинг айримлари қуйида келтирилган:

1. Мамлакатимизда расман нашр қилинаётган йиллик статистик тўпламларда оилавий тадбиркорлик тўғрисида маълумотларни алоҳида берилиб борилиши лозим. Чунки “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг қонуни мавжуд. Унинг ижроси соҳалар бўйича қандай бажарилаётганлигига аниқлик киритилиб борилади. Шунингдек, оилавий корхона ва оилавий тадбиркорликнинг ўзгариш тенденциясига ҳам баҳо бериб борилади.

2. Оилавий тадбиркорликни соҳалар ва тармоқлар бўйича ҳам кўрсатиш мақсадга мувофиқ. Бунда аҳолининг қанча қисми, қайси соҳаларда ўзини ўзи иш билан банд қилиш тамойили асосида фаолият кўрсатаётганлигига ҳам баҳо берилади.

3. Бугунги кунда оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш туризм соҳасида қулай. Улар хусусан, меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситаларини, меҳмон уйларини ташкил қилишда иштирок этишлари мумкин.

4. Оилавий тадбиркорликни аҳолининг шахсий транспортини такси сифатида тегишли рўйхатдан ўтказган ҳолда, рангини ўзгартирмасдан фойдаланишга рухсат бериш ҳам мақсадга мувофиқ. Шу йўл билан ҳам кўплаб аҳолини иш билан таъминлаш имконияти туғилади.

Агар бизнинг тавсияларимиз амалга оширилса, ўйлаймизки, бир вақтнинг ўзида туризм соҳаси ривожланади, аҳолининг иш билан бандлиги таъминланади, фаровонлигини оширади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.

2. Президентнинг 2024 йил 23 сентябрдаги “Камбағалиқдан фаровонлик сари” дастурини амалга ошириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар Тўғрисидаги ПҚ-330 сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 7 июнь куни “Ҳар бир оила - тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори